

การสร้างสำนึกพลเมือง โดย ดร.พิมล หริอตระกูล

โครงการสร้างสำนึกพลเมือง

“โครงการสร้างสำนึกพลเมือง เราเริ่มต้นที่โรงเรียน โดยจัดอบรมให้กับคุณครู ซึ่งครูทุกคนที่ได้รับการอบรม ก็จะไปอบรมให้กับนักเรียนต่อไป”

โครงการสร้างสำนึกพลเมือง เป็นโครงการที่ได้รับทุนจาก The Center for Civic Education ของประเทศสหรัฐอเมริกา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ หรือ ค.ศ. ๒๐๐๕ โดยได้รับทุนต่อเนื่องมาตั้งแต่นั้น เพื่อสอนครูจากทั่วประเทศไทย เราไปสอนทุกภาค ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคใต้ เราไปแม้กระทั่งใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทุกวันนี้เราได้อบรมให้กับสภาพพัฒนาการเมือง ไปสอนหัวหน้าชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เราได้อบรมให้ครูสังคมและศึกษานิเทศก์ทั่วประเทศ ที่สภาการศึกษาแห่งชาติก็ทำแบบเดียวกัน เป็นโครงการที่เราได้ทำมาหลายปีแล้ว ถ้านับทุกจังหวัดที่ได้รับการอบรมแล้ว โครงการสร้างสำนึกพลเมือง (Project citizen) เป็นโครงการที่เริ่มต้นจากโรงเรียน เราจะอบรมให้กับคุณครู หลักสูตรมีระยะเวลา ๕ วัน บางแห่งเวลาน้อยก็ ๓ – ๔ วัน ที่ประเทศพม่า ๖ วัน แล้วแต่พื้นฐานของครูในแต่ละแห่ง แล้วก็เวลาที่มีให้ ซึ่งครูทุกคนที่ได้รับการอบรมจากเราจะไปอบรมให้นักเรียนต่อ ให้นักเรียนได้เข้าใจถึงโครงการ แล้วก็เป็นการพานักเรียนนักศึกษาหรือชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในสังคม

การสร้างสำนึกพลเมือง

คณะกรรมการจัดทำข้อมูล เอกสารเพื่อการสื่อสารทางการเมือง

การมีส่วนร่วมในภาครัฐ นโยบายสาธารณะ

“ให้ผู้เรียนได้รู้จักกระบวนการว่า การมีส่วนร่วมในภาครัฐเป็นอย่างไร อะไรคือนโยบายสาธารณะ ห้องเรียนหรือชุมชนนั้นต้องกำหนดนโยบายสาธารณะขึ้นมา เพื่อนำเสนอให้กับภาครัฐ”

โครงการนี้เป็นกระบวนการ เป็นหลักสูตรเพื่อให้รู้จักกระบวนการ ให้รู้ว่าการมีส่วนร่วมในภาครัฐเป็นอย่างไร เราเริ่มต้นด้วยการสอนให้เขารู้จักว่าอะไรคือนโยบายสาธารณะ แนะนำให้เขารู้จักว่าปัญหาในชุมชนของเขามีอะไรบ้าง คือเขาต้องคิดเองว่าปัญหาในชุมชนมีอะไร แล้วก็ให้ค้นหาหาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา ค้นหาหาข้อมูลหน่วยงานของรัฐว่ามีกฎหมายอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น แล้วเขาจะต้องกำหนดนโยบายสาธารณะขึ้นมา หมายถึงว่าห้องเรียนหรือชุมชนนั้นๆ ต้องกำหนดนโยบายสาธารณะขึ้นมา เพื่อที่จะนำเสนอให้กับภาครัฐในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับล่างไปจนถึงระดับบน แล้วแต่ว่าปัญหาเรื่องนั้นใครจะเป็นคนแก้หรือจะเสนอให้ใครเป็นคนแก้ไข

กระบวนการนี้ทำให้รู้จักนโยบายสาธารณะ รู้จักกำหนดนโยบายสาธารณะ และให้ค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา หาข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมาย นโยบายที่เกี่ยวข้องกับปัญหา มีวิธีการ กระบวนการ แนวทางแก้ไขปัญหา นี่คือหลักทั่วไปของโครงการสร้างสำนักพลเมือง คือเป็นการสอนแบบบูรณาการ เวลาที่เราไปสอนตามห้องเรียนต่างๆ ไปสอนให้กับครูในไทยว่าการสอนแบบบูรณาการเป็นอย่างไร และไปสอนที่ประเทศพม่าด้วย ตอนนี้ไปสอนที่พม่าได้ ๒ ปี แล้ว ซึ่งครูพม่าและครูไทยทุกคนบอกว่ายังไม่เคยเรียนอย่างนี้มาก่อน ไม่เคยสอนนักเรียนสโตร์นี้มาก่อน ส่วนใหญ่จะให้ครูเป็นศูนย์กลาง แต่โครงการนี้ให้เด็กนักเรียนเป็นศูนย์กลางโดยแท้จริง คือการสอนแบบบูรณา

การ แล้วให้เด็กได้มีส่วนร่วม เด็กต้องรู้จักการมีส่วนร่วม ต้องรู้จักคิด วิพากษ์ วิจารณ์ ต้องคิดว่าแก้ไขปัญหายังไง ตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร โครงการนี้มีการประเมินที่เชื่อถือได้ เหตุผลที่บอกว่าการประเมินน่าเชื่อถือ เพราะว่าโครงการนี้ได้ทำมาแล้วทั่วโลก ๗๐ ประเทศ ซึ่งแต่ละประเทศก็จะมีประเมินว่าได้ผลอย่างไร กล่าวได้ว่าทุกประเทศมีการประเมินว่าได้ผลดีแล้วก็น่าเชื่อถือ ตามที่ได้กล่าวว่า เป็นการให้ความรู้ที่มุ่งเน้นถึงกระบวนการในหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่นและจังหวัด ภาครัฐทุกระดับ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปถึงระดับชาติ ตามแต่ปัญหาที่นักเรียนเลือกหรือกลุ่มได้เลือกขึ้นมา จึงมุ่งเน้นเกี่ยวกับภาครัฐในชุมชน เราจะสอนนักเรียนให้รู้จักวิธีติดตาม บทบาทนโยบายสาธารณะ เพราะคนส่วนใหญ่มักจะไม่ทราบว่า จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับภาครัฐอย่างไร อันนี้เราสอนให้เขาเกี่ยวข้องกับ ภาครัฐ

การพัฒนาทักษะ และพัฒนาประชาธิปไตย

“นักเรียนที่ผ่านโครงการจะรู้จักวิธีการจัดทำนโยบาย สาธารณะ รู้ว่าจะมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างไร สิ่งที่สำคัญ ไม่ว่านโยบายสาธารณะจะสำเร็จหรือไม่ นักเรียนก็ได้พัฒนาทักษะทางปัญญา ทักษะการมีส่วนร่วม รู้จักวิธีการตรวจสอบอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนา ระบอบประชาธิปไตย ให้เขาได้เรียนรู้การแสดงออกในสิทธิ และหน้าที่”

ฉะนั้นนักเรียนที่ผ่านโครงการนี้ก็จะรู้วิธีการจัดทำนโยบาย สาธารณะ รู้จักสังเกตการณ์ รู้ว่าเขามีสิทธิที่จะทำอะไร จะมีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบายอย่างไร แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดและมีคุณค่ามาก ไม่ว่านโยบายสาธารณะที่นักเรียนเสนอจะสำเร็จหรือไม่ นักเรียนก็ได้พัฒนาทักษะทางปัญญา ทักษะการมีส่วนร่วม ได้รู้จักวิธีการ

ตรวจสอบอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาระบบอบ
 ประชาธิปไตย ให้เขาได้เรียนรู้การแสดงออกในสิทธิและหน้าที่ แล้วก็
 ตั้งใจทำจริงผลงานถึงจะออกมาดี ทุกครั้งที่มีการโหวต Case ตัวอย่าง
 หรือเปิดโอกาสให้นักเรียนนำเสนอปัญหาให้ชุมชนทราบ เราจะเห็น
 ว่ากลุ่มไหนทำงานมากหรือไม่ทำงาน เห็นว่ากลุ่มนั้นไปค้นหาข้อมูล
 อย่างไร จะเห็นความก้าวหน้าของเด็กเลย

ขั้นตอนง่ายๆ มี ๖ ขั้นตอน ที่ครูนำไปสอนหรือที่เราสอน
 แนะนำให้กับครู ขั้นตอนที่ ๑ ก็คือการระบุปัญหาในชุมชน วิธีการคือ
 ให้นักเรียนระบุปัญหาในชุมชนว่ามีปัญหาอะไรบ้าง ขั้นตอนที่ ๒ คือ
 เลือกปัญหาขึ้นมา ๑ ปัญหา เป็นวิธีการคัดเลือกแบบฉันทามติ เรา
 สอนระบบประชาธิปไตยตั้งแต่ต้น ไม่ใช่แค่เสียงข้างมากอย่างเดียว
 แต่ใช้ฉันทามติ เพราะฉะนั้นเด็กก็จะเข้าใจกระบวนการประชาธิปไตย
 เมื่อได้ข้อมูล ได้ปัญหามาแล้ว ขั้นตอนที่ ๓ คือ รวบรวมข้อมูล
 ไปศึกษาอย่างละเอียดว่าปัญหานั้นคืออะไร เกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง
 เราจะสอนวิธีการไปหาข้อมูลทั้งหมดให้ เช่น การสัมภาษณ์ อ่านหนังสือ
 อ่านหนังสือพิมพ์ สืบค้น Internet เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดมาแล้ว เขาก็
 จะจัดทำแฟ้มผลงาน คัดเลือกสิ่งที่จำเป็น สิ่งที่สำคัญเข้าแฟ้มผลงาน
 ขั้นตอนที่ ๔ คือ วิเคราะห์ปัญหา แล้วก็ขั้นตอนที่ ๕ พิจารณาวิธีการ
 แก้ไข แล้วนำเสนอให้ประชาชนหรือให้ภาครัฐทราบ ให้รับฟังความ
 คิดเห็นของประชาชนในสิ่งที่เขานำเสนอ ขั้นตอนนี้คือผลงาน แล้วให้มี
 การตอบโต้โต้แย้งการค้นคว้า ก็คือคนรับฟังมีสิทธิที่จะถามนักเรียน
 ถึงรายละเอียดว่าเรื่องราวเป็นอย่างไร จริงหรือไม่ ข้อเท็จจริงเป็น
 อย่่างไร นำข้อมูลมาจากที่ไหนจริงๆ นักเรียนก็มีวิธีการที่จะนำเสนอ
 แล้วนำขั้นตอนนี้ไปทำให้สำเร็จ ขั้นตอนที่ ๖ คือ การทบทวน
 ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ ตั้งแต่ขั้นตอนที่ ๑ ถึงขั้นตอนที่ ๖
 ว่าเด็กเรียนรู้อะไรบ้างนี่เป็นการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์เพราะมีการ
 ทบทวนประสบการณ์ ภาษาอังกฤษ เรียก Reflection

ถ้าสังเกตดีๆ ท่านจะเห็นว่าขั้นตอนที่ ๑ ถึงขั้นตอนที่ ๖ คือ กระบวนการของนักวิจัย การวิจัยที่ถูกต้องตามกระบวนการทั้งหมด ซึ่งเด็กในมหาวิทยาลัยบางคนยังไม่มีโอกาสทำ เด็กประถมศึกษา เราให้ทำตั้งแต่ ป.๔ – ม. ๕ จะเห็นว่าเด็กประถมศึกษาขึ้นไปรู้จักการ ค้นคว้าวิจัย หาข้อมูล แก้ไขปัญหา ทำแฟ้มผลงาน แล้วก็นำเสนอ เด็กๆ ได้รับทักษะนี้ นอกเหนือจากกระบวนการทำงานด้วยกัน เป็นทีม เขารู้จักคิด รู้จักเขียน รู้จักพูด รู้จักฟัง แล้วจะทำได้ดีมากถ้า ได้ทำตามกระบวนการที่ครูสอนตั้งแต่วัยแรก

การเตรียมการเป็นพลเมืองประชาธิปไตย

“การเตรียมการเป็นพลเมืองประชาธิปไตย หลักสูตรของเราเน้นการให้ความรู้ ให้ทักษะ และให้เจตคติ”

การเตรียมการเป็นพลเมืองประชาธิปไตย หลักสูตรของเรา เน้นการให้ความรู้ ให้ทักษะ และให้เจตคติ ปกติครูก็จะให้แต่ความรู้ คือ Lecture แต่หลักสูตรของเราให้ทักษะ คือให้ Skill ให้กระบวนการ ฝึกฝนให้เด็กเป็นนักวิจัย ฝึกฝนให้เด็กคิด มีความสามารถโต้แย้ง เขียน อ่าน พูด ฟัง แล้วก็เจตคติคือมีความมุ่งมั่นในการที่จะช่วยเหลือ ชุมชน แก้ไขปัญหาในชุมชนให้ได้ เพราะฉะนั้น ๓ หลัก ความรู้ ทักษะ เจตคตินี้ ทำให้เด็กหรือเยาวชนของเรามีความรู้ มีเหตุผลเพราะเป็นคน ที่มีความเชื่อมั่น มีความมุ่งมั่น มีความสามารถ เพราะเขาได้ฝึก นอกจากเขาได้ความรู้จากครูแล้ว ยังได้ความรู้จากการค้นคว้าวิจัย ของเขาเอง ได้ทักษะในการวิจัยนี้อย่างเต็มที่ เด็กจะภูมิใจมากถ้าเขา แก้ไขปัญหาได้ ก็คือผู้ใหญ่อัปยศ รับไว้เป็นนโยบายสาธารณะ นี่คือการ เตรียมการเป็นพลเมืองประชาธิปไตยของเรา เราสอนนโยบาย สาธารณะตั้งแต่ต้นหลักสูตร โครงการนี้ปฏิบัติได้จริงในระบอบ กระบวนการการเมืองที่ไม่ค่อยจะเรียบร้อย เป็นวิธีอธิบายชีวิต

การเมืองที่ได้ผลเพราะการเมืองไม่ว่าประเทศไหนๆ ก็ไม่ค่อยจะเรียบร้อยทั้งนั้น แต่เรามีวิธีการปฏิบัติเพื่อให้ได้ผล คำนิยามนโยบายสาธารณะของเรา คือ แนวทางของภาครัฐที่กำหนดขึ้นโดยตรง มีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องสิทธิของบุคคล เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี ด้วยวิธีการแก้ไขปัญา ซึ่งเขาจะเข้าใจว่านโยบายสาธารณะนั้นประชาชนเป็นผู้เสนอได้ แต่ภาครัฐจะต้องทำ ทำให้เป็นกฎหมาย ภาครัฐต้องกำหนดขึ้นมา และวัตถุประสงค์คือ ต้องปกป้องสิทธิของบุคคล แล้วก็ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี เราทำให้คนเข้าใจคำนิยามของนโยบายสาธารณะอันนี้ เพราะว่าคำนิยามนโยบายสาธารณะมีหลากหลาย

ตัวอย่าง Project citizen

ตัวอย่างปัญหาที่เยาวชนของเราได้ทำมีมากมาย เช่น สร้างบ้านพักให้คนชรา สัญญาณไฟข้ามทางรถไฟ อนุรักษ์นาไทย ไม่ทำรณสัตว์ โรคอ้วน เป็นต้น โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย ที่จังหวัดลำปาง ทำโครงการ ๑ โรงเรียน ๑ สวนป่า เด็กโรงเรียนสุนราวิริยาที่โคราช ทำการศึกษาเรื่องสิทธิเด็กในการบริโภคอาหารแล้วชนะเลิศในประเทศไทย ไปที่วอชิงตัน ดีซี ชนะระดับโลก เด็กคิดได้อย่างไร มีการสำรวจ Survey ทั้งโรงเรียน ถ้าเป็นเด็กทั่วไป ก็จะบอกว่านักเรียนตั้ง ๓,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ คน เราจะนำข้อมูลมาวิจัยอย่างไร แต่ครูสอนให้เขารู้จัก SPSS (โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ) เขาก็ Survey ว่าบริโภคอาหารเป็นอย่างไร ทำไมจึงต้องเสียบ่อยๆ เพราะอาหารไม่สะอาดใช่หรือไม่ เด็กรุ่นนี้ได้ทุนหลวง ได้ทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้เข้าโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ภายใน ๔ เดือน ที่เข้าร่วมโครงการ เด็กเขาเก่งขึ้นทันตาเห็น สิ่งที่เขาทำเป็นการวิจัย รู้จักการสัมภาษณ์เด็กนักเรียน สัมภาษณ์ครู สัมภาษณ์แม่ค้า การไปตรวจดูว่าแม่ค้าทำอาหารสะอาดหรือไม่ นอกจากอาหารไม่สะอาดทำให้ท้องเสีย ก็มีการ Survey เด็กอ้วนด้วย เขาไปสำรวจว่าถ้าไม่มีอาหารทอดในโรงเรียนเด็กจะยอมไหม จะได้ลดความอ้วน มีการชั่งน้ำหนักเด็กตั้งแต่เดือนแรกจนถึงเดือนสุดท้าย ปรากฏว่าน้ำหนักลดลง เขาก็ Prove ได้ว่าโครงการสำเร็จแล้วท้องเสียลดลงจริง มีการสำรวจข้อมูลและการวิจัย ทั้งตอนต้นและตอนท้าย เพราะฉะนั้นโครงการสำเร็จ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ แล้วเขาก็ไปพูดให้โรงเรียนอื่นๆ ฟังว่าสิทธิของเรามีอย่างนี้ๆ จะทำเรื่องอื่นก็ได้เนาะ โครงการนี้สอนให้เด็กรู้จักงานของสังคม งานของภาครัฐ การแก้ไขปัญหาที่ประเทศพม่าก็เช่นกัน อาจารย์เคยไปสอนที่พม่า ผู้ใหญ่เขาบอกว่าใช้เด็กมหาวิทยาลัยหรือเด็กมัธยมศึกษาตอนปลายดีกว่าไหม ประถมศึกษากับมัธยมศึกษาตอนต้นทำไม่ได้หรอก เรอบอกไม่เป็นไรให้ลอง

ดูก่อน ปรากฏว่าทั้ง ๒ ประเทศเหมือนกัน นึกไม่ถึงว่าเด็กจะทำได้ขนาดนี้ เด็กทำได้ แล้วก็ทำได้จริงๆ

“เด็กแก้ไขปัญหอะไรก็ได้ในโลกนี้ หรืออย่างน้อยก็ผลักดันให้ผู้ใหญ่ทำ”

Project citizen มี ๗๐ ประเทศเข้าร่วมในโครงการ แข่งขันกันทั่วโลก ซึ่งนักเรียนโรงเรียนสุรนารีวิทยาได้รับรางวัล ปัจจุบัน มีนักเรียนเข้าร่วมโครงการหลายล้านคน เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาลือเลือกปัญหา ค้นหาข้อมูล หาวิธีแก้ไขปัญห แล้วก็นำเสนอ จากประสบการณ์ที่ได้ไปดูการแข่งขันทิวอชิงตัน ดีซี Project ที่ดีที่สุดได้รับคัดเลือก เด็กๆ บอกว่าจะทำงานให้ดีที่สุด ได้รู้ว่าเด็กแก้ไขปัญหอะไรก็ได้ในโลกนี้หรืออย่างน้อยก็ผลักดันให้ผู้ใหญ่ทำ เด็กๆ บอกว่าจะทำให้โลกน่าอยู่ขึ้น เด็กคนหนึ่งอยู่ในหมู่บ้านที่มีปัญหาความยากจน ไม่มีน้ำสะอาดให้ดื่มทำให้เป็นอหิวาตกโรค เขาต้องการให้หมู่บ้านมีน้ำดื่ม ก็ไปหาหัวหน้าหมู่บ้าน เริ่มกระบวนการสัมภาษณ์ว่าเมื่อไรภาครัฐจะแก้ไขปัญห ซึ่งภาครัฐสัญญาจะแก้ปัญหแต่ก็ไม่ทำ เด็กทั้งโรงเรียนก็เลยเดินขบวนไปนำเสนอให้คณะกรรมการฟัง เด็กเขาภูมิใจมากที่สุดทำงานได้สำเร็จ เขามีความสุข ตอนนี้เขามีน้ำดื่มแล้ว มีน้ำประปาแล้ว

เด็กบางห้องเงียบ บางห้องต้องลุ้นให้พูด ต้องมีกรรมวิธีต่างๆ ให้เขาพูด จับกลุ่ม มี Methodology วิธีการสอน อาจารย์จับด้านวิชาการศึกษาฝึกหัดครู ก็มีกระบวนการสารพัดที่จะให้เด็กพูด ให้เขาจับกลุ่มหาข้อมูล จริงๆ ขั้นที่ ๓ วิจัยหาข้อมูลทำให้เขามีความมั่นใจมากขึ้น เรามีข้อมูล สอนให้ทำกราฟ ให้ทำสถิติขึ้นมานำเสนอกระบวนการ วิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะแบ่งกลุ่ม จับคู่ หรือทำกิจกรรมทั้งห้องที่จะสอนให้เขาพูดมากขึ้น เราไม่ได้จับกลุ่มเดิมตลอดทั้ง ๕ วัน เราเปลี่ยนกลุ่มอยู่เรื่อยๆ เด็กเขาจะสนุก ตั้งแต่อาจารย์ทำโครงการนี้มายังไม่มีการประเมินที่ไม่ชอบเลย ไม่ว่าจะที่ประเทศพม่าหรือที่

ประเทศไทย ครูชอบมากบอกว่าเขาได้เรียนรู้วิธีการสอนสไตล์ใหม่ เราสอนกระบวนการ วิธีการอย่างเป็นขั้นตอน ทำให้เป็น Methodological เป็นหลักการ ทำได้ง่ายขึ้น ทำงานเป็นทีม ช่วยกันทำ สอนให้กันคว่ำหาข้อมูล ให้ทำแฟ้มผลงาน สอนการนำเสนอ สอนการพูด การเขียน จะไปบอกให้ทำเฉยๆ ไม่ได้ ต้องมีกระบวนการให้เด็กๆ เห็นว่าทำอย่างไร แล้วผู้ที่เป็นหัวหน้ากลุ่มก็จะทำต่อไปได้

ฉันทามติ

“ฉันทามติที่เราสอนให้เด็กเข้าใจ ไม่ใช่เสียงข้างมาก อย่างเดียว แต่ให้ยอมรับโดยที่ทุกคนได้มีโอกาสขึ้นมาพูด ทุกคนมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นแล้วว่าเรื่องนี้คือสิ่งที่สำคัญที่สุด นี่คือการเรียนรู้ระบอบประชาธิปไตย”

Consensus (ฉันทามติ) กับ Majority (เสียงข้างมาก) ในขั้นตอนที่ ๒ การเลือกปัญหา เราสอนว่าวิธีการเลือก ไม่ได้ใช้แค่เสียงข้างมากอย่างเดียว เสียงข้างมาก จะบอกว่าเลือกคนที่ชนะคนที่แพ้ก็จะเสียใจ แต่เราใช้ฉันทามติ (กระบวนการแสวงหาข้อสรุปหรือมติที่ทุกคนพอใจ) ซึ่งวิธีคัดเลือกปัญหาคือถ้า ๖๐ เปอร์เซ็นต์เลือก และอีก ๔๐ เปอร์เซ็นต์ ยอมรับว่าตกลง เราก็จะเลือกปัญหานั้น เด็กจะต้องมีฉันทามติ แล้วก็ช่วยกันทำทั้งห้อง นี่คือการประชาธิปไตย Consensus เป็นสิ่งที่เด็กได้รับ เด็กรู้ว่าถ้าเป็นไปได้ไม่ว่าจะเลือกอะไรต้องใช้ฉันทามติ ยอมรับว่าจะทำปัญหานี้ หรือถ้าคนนี้ได้รับเลือกแล้วเราจะต้องส่งเสริมให้ตลอด

ทุกปัญหาที่ได้รับการเสนอขึ้นมาในชั้นเรียน เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะขึ้นมาพูดว่าปัญหานั้นร้ายแรงอย่างไร ดีหรือไม่ดีอย่างไร เมื่อทุกคนพูดจบก็ลงคะแนน แล้วก็เลือก ให้ทีมที่เหลือไปหาข้อมูลมาเพิ่มเติมแล้วมาพูดใหม่ ขึ้นมาเสนอใหม่ให้ดียิ่งขึ้นเพื่อที่จะ Convince ให้เด็กทั้งห้องเชื่อว่าปัญหาของเขาร้ายแรงที่สุด นำเสนอใหม่ก็จะมี

ข้อมูลที่ดีขึ้น แล้วก็เลือกกันใหม่ ให้เหลือปัญหาแค่ ๒ - ๓ เรื่อง ถ้ายังไม่ตกลงกัน ก็กลับไปหาข้อมูลเพิ่มเติมอีก คนที่เหลือในทีมต้องมาพูดจนกระทั่งเลือกได้ คนที่แพ็กยอมรับว่าคนนี้ชนะแล้ว ให้ข้อมูลดีแล้ว ก็จะยอมรับว่าต้องทำเรื่องนี้ก่อน เหม่อต่อไปก็อาจจะทำอีกเรื่องหนึ่ง นี่คือขั้นตอนฉันทามติ ที่เราสอนให้เด็กเข้าใจ ไม่ใช่แค่เสียงข้างมากอย่างเดียว แต่ให้ยอมรับโดยที่ทุกคนได้มีโอกาสขึ้นมาพูดแล้ว ทุกคนมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นแล้วว่าเรื่องนี่คือสิ่งที่สำคัญที่สุดของเขา นี่คือการบวนการเรียนรู้ระบอบประชาธิปไตย

เรามีเกณฑ์ในการเลือกปัญหาคือ ๑. ต้องเป็นปัญหาที่คุณคิดว่าสำคัญและต้องสำคัญกับชุมชน ๒. เป็นปัญหาที่หาข้อมูลได้ ๓. เป็นปัญหาที่เป็นไปได้ เราต้องตั้งเกณฑ์ให้เด็ก ไม่อย่างนั้นเขาก็จะไปแก้ปัญหาที่เป็นไปไม่ได้ หาข้อมูลไม่ได้ ปัญหาจะต้องเป็นเรื่องที่หาข้อมูลได้ในชุมชนของเขา เช่น คนกรุงเทพฯ ถ้าจะแก้ปัญหาชายแดนภาคใต้ ก็จะเป็นแค่ปัญหาที่ได้ยินมาจากทางวิทยุหรือโทรทัศน์ ถือว่าเป็นไปไม่ได้ หาข้อมูลไม่ได้ ตัวอย่างวิธีคัดเลือกโดยฉันทามติ เรามี ๓ สี เช่น สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีแดงคือไม่เลือกสีเขียวคือเลือก สีเหลืองคือทำก็ได้ไม่ทำก็ได้ ทุกคนจะต้องเลือก ๓ สีนี้ เราหากระบวนการฉันทามติให้เด็กเขาพอใจ

การติดตามโครงการ

“สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ โครงการนี้จะต้องมีการติดตามไปดูผลงาน ไปเยี่ยม”

สิ่งที่สำคัญที่สุดคือโครงการนี้จะต้องมีการติดตาม เพราะว่าครูผู้สอนหรือมนุษย์ทั่วไปที่ได้รับการอบรมไปแล้วก็มักจะไม่นำไปทำ แต่ถ้ามีการไปติดตามไปดูผลงาน เขาก็จะชวนขวยที่จะนำไปสอน แล้วก็จะมีผลงานให้นักเรียนได้นำเสนอ การที่เราไปติดตามไปเยี่ยม ไม่ใช่การจับผิด แต่ไปช่วยดูว่ามีคำถามอะไร เพราะระยะเวลาที่ครูมาอบรมแค่ ๔ - ๖ วัน นั้นไม่เพียงพอ ถ้าเราไปเยี่ยม เราก็จะได้ไปช่วยครูด้วย ช่วยนักเรียนด้วยว่าเขามีคำถามอะไร อาจารย์ก็จะไปที่โรงเรียนแต่ละแห่ง ให้นักเรียนขึ้นมาเสนอ ให้นักเรียนตั้งคำถามว่ามีขั้นตอนอะไรที่อยากจะรู้ สิ่งที่สำคัญที่สุดของโครงการคือต้องมีการเยี่ยม โรงเรียนที่เก่งแล้วไปเยี่ยมครั้งเดียวก็ได้ แต่ที่ประเทศพม่าก็จะไปเยี่ยมโรงเรียนละ ๒ ครั้ง คือโครงการ ๔ เดือน จัดอบรม ๕ วัน อีก ๑ - ๒ เดือน ไปเยี่ยม ๑ เดือนถัดไป ก็ไปเยี่ยมอีกครั้ง ครั้งสุดท้ายให้เด็กนำเสนอผลงานให้คณะกรรมการฟัง ให้ประชาชนฟัง ต้องมีการนำเสนอผลงานโดยเด็ก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จ ไม่อย่างนั้นเด็กจะไม่มีจุดมุ่งหมาย ไม่มีจุดประสงค์ที่จะทำว่าทำไปแล้วจะให้ใครฟัง ทำไปแล้วจะให้ใครดู

“เมืองจีนเขาทำได้ ไม่ว่านักเรียนมีปัญหาอะไร เขาก็จะเชิญผู้อำนวยการ เชิญบุคคลหรือภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องนั้นให้มานั่งฟัง แล้วก็แก้ไขปัญหานั้นเลย”

สิ่งที่ดีที่สุดและประสบความสำเร็จที่สุดที่ต้องการจะให้เกิดขึ้นในเมืองไทย แต่คิดว่าทำได้ยากเพราะเราไม่ใช่ประเทศคอมมิวนิสต์ก็คือ เคยไปฟังการแสดงผลงานที่ประเทศจีน ๒ ครั้ง เขาจะแบ่งเป็นห้องๆ แต่ละห้องมีคนฟัง ๒๕ คน คณะกรรมการจะเชิญ

ผู้อำนวยการ เชิญบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาให้มาฟัง เมืองจินเขาทำ
ได้ซึ่งเราทำไม่ได้ ไม่ว่านักเรียนมีปัญหาอะไรเขาก็จะเชิญผู้อำนวยการ
เชิญบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือเชิญภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องนั้นให้
มานั่งฟัง แล้วก็แก้ไขปัญหานั้นในตอนนี้เลย ตัวอย่างเช่น นักเรียน
อาชีวศึกษามีปัญหาคือเด็กที่เรียนจบแล้วแต่ยังไม่ได้ทำงาน นักศึกษา
ฝึกหัดไม่มีประกัน ตอนที่เป็นักเรียนมีประกันอุบัติเหตุ ทำงานแล้วก็
มีประกัน แต่ตอนฝึกหัดไม่มีประกัน เขาก็ไปเสนอให้คณะกรรมการ
ฟัง ซึ่งมีครูใหญ่ มีภาครัฐ มีประกันมาร่วมฟังด้วย ฟังเสร็จก็แก้ไข
ในทันที ซึ่งเราทำไม่ได้ ถ้าเราทำได้ก็ดี เรื่องนี้ต้องการให้เกิดขึ้นใน
เมืองไทย แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร เพราะเราไม่มีอำนาจหน้าที่จะไปสั่ง
ให้ผู้อำนวยการหรือหน่วยงานต่างๆ มานั่งฟัง ถ้าทำได้ก็ดี หรือไม่ก็
ให้เด็กๆ ไปนำเสนอให้บุคคลที่เกี่ยวข้องฟังที่หลังก็ยังดี

“จุดประสงค์ของเราคือ ถ้าเด็กไม่สามารถทึจะทำ
ปัญหาให้เป็นนโยบายสาธารณะได้ ก็ไม่ใช่เรื่องสำคัญ สิ่งที
สำคัญที่สุดคือ เด็กๆ ได้รู้ว่กระบวนการเป็นอย่างไร มีส่วนร่วม
ทำอย่างไร พัฒนาทักษะได้อย่างไร”

เป็นหน้าที่ของครู คุณครูจะต้องใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจว่าปัญหาที่เด็กๆ เลือกมานั้นสามารถที่จะทำได้หรือไม่ แก้ไขปัญหาได้หรือไม่ เพราะว่าจะเกี่ยวข้องกับภาครัฐในทุกๆ ระดับ เช่น โรงเรียน ประถมศึกษา ปัญหาในท้องถิ่นคือโรงเรียน ผู้ที่ออกกฎหมายหรือนโยบายสาธารณะก็คือผู้อำนวยการหรือกรรมการโรงเรียน โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย มีปัญหาสำคัญคือน้ำท่วมจังหวัดลำปาง เด็กเห็นว่าเป็นปัญหานี้คือปัญหา ตัดสินใจเลือกปัญหานี้ นโยบายที่เด็กเสนอในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมก็คือการไม่ตัดไม้ทำลายป่า คือการปลูกป่า นโยบายของเด็กคือ ๑ โรงเรียน ๑ สวนป่า เด็กไปศึกษาข้อมูลถึงในป่าว่าปัญหาน้ำท่วมเกิดขึ้นอย่างไร เมื่อปลูกป่าได้สำเร็จ เขาก็ไปเสนอให้โรงเรียนอื่นๆ ทำตาม จนมี ๑ โรงเรียน ๑ สวนป่า เกิดขึ้นจริงๆ โรงเรียนแต่ละแห่งในจังหวัดลำปางก็ไปปลูกป่ากัน มีโครงการโรงเรียนสีขาวแก้ปัญหาเด็กติดเกม ซึ่งแต่ละปัญหาที่ทำได้สำเร็จในระดับหนึ่ง ขึ้นอยู่กับความสามารถของเด็ก วัยของเด็ก และความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหานั้นๆ จุดประสงค์ของเราคือ ถ้าเด็กไม่สามารถที่จะทำปัญหาให้เป็นนโยบายสาธารณะได้ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องสำคัญ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือเด็กได้รู้ว่าการเป็นอย่างไร มีส่วนร่วมทำอย่างไร พัฒนาทักษะได้อย่างไร นี่คือน้ำที่มากพร้อมกับความสำเร็จของโครงการนี้ แต่ถ้าเด็กๆ ทำได้เหมือนเช่นที่โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัยทำได้ เหมือนที่โรงเรียนสุรนารีวิทยาทำได้ก็เป็นเรื่องที่ดีจริงๆ แล้วความสำเร็จของโครงการนี้ขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นผู้นำของเด็กด้วย

นอกจากสอน ๖ ขั้นตอน สอนทั้งความรู้ ทักษะและเจตคติ เราสอนให้รู้จักคุณสมบัติของ Decision support system หรือDSS Characteristic (ลักษณะของระบบสนับสนุนการตัดสินใจ) ว่ามีอะไรบ้าง เช่น การมีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ความโปร่งใส เป็น DSS characteristic ของเรา ที่พยายามจะเสริมเข้าไปตลอด

เวลา ความมีวินัย การทำงานเป็นทีม ซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ Accountability Responsibility เราสอนตลอดทั้ง ๕ วัน ที่โรงเรียน สะเดาพรรณชัย จังหวัดสงขลา เด็กนำหลักการนี้ไปทำเกี่ยวกับต้นน้ำ ที่จังหวัดนราธิวาส นักเรียนแก้ปัญหาโรคชิคุนกุนยาจากยุงลาย เราสร้างจิตสำนึกให้เด็กได้คิดว่าสิ่งเหล่านี้มีประโยชน์ ถึงแม้เด็กจะชนะการแข่งขันแล้ว ก็ไม่ได้จบแค่นั้น เด็กยังคงทำต่อเนื่องไปเรื่อยๆ เด็กและเยาวชนทุกคนที่ผ่านโครงการนี้จะมีหลักอยู่ในใจ เขาจะรู้จักขั้นตอนวิธีการต่างๆ

นอกจากการเชิญให้ Stakeholder (ผู้มีส่วนได้เสีย) ที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นคณะกรรมการ เวลาไปหาข้อมูล ไป interview ก็ควรจะเข้าถึงกลุ่มที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเท่าที่จะทำได้ ให้เขาได้เข้ามามีส่วนร่วม ให้รับรู้ ตัวอย่างที่เมือง Kentucky มีปัญหาคือเทศบาลจับสุนัขโดยใช้วิธีทำร้ายสุนัข เด็ก ป.๖ เสนอว่าเทศบาลควรจะใช้ด้วยกระสุนยาสลบ ไม่ใช่ไปทำร้ายสุนัข เด็กก็ไปเสนอให้คนที่เกี่ยวข้องฟัง ก่อนที่จะมีการเสนอให้เป็นกฎหมาย ที่เมือง Florida เด็กบอกว่ามีกฎหมายห้ามสูบบุหรี่ในดึก แต่นอกดึก ก็ยังสูบกันอยู่ที่สนามเด็กเล่นก็มีคนสูบบุหรี่ ควันบุหรี่ไม่ดีต่อสุขภาพ จึงเสนอให้มีการห้ามสูบบุหรี่ในสถานที่ที่มีเด็กอยู่ด้วย เช่น สนามเด็กเล่น เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับผู้ใหญ่ ผู้มีอิทธิพลต่างๆ แต่เด็ก ป.๖ ทำสำเร็จ โดยการไปเชิญให้ใครต่อใครมาฟัง ไปพูดให้ฟัง จนมีการเขียนกฎหมายห้ามไม่ให้สูบบุหรี่ในที่เด็กเล่น นี่คือนี่ที่เด็กๆ ทำได้ เพราะฉะนั้นผู้ใหญ่จะทำอะไรก็ได้ ปัญหาอะไรก็ได้ที่ผู้ใหญ่คิดว่าสำคัญ โครงการนี้แม้จะเน้นที่โรงเรียน แต่ที่สภาพพัฒนาการเมืองก็มีการทำเรื่องของผู้ใหญ่ และก็ทำสำเร็จไปหลายเรื่องแล้ว

การเสวนาเรื่อง กระบวนการในการเผยแพร่องค์ความรู้
เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย
วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๕